

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Педагогічний факультет
Кафедра теорії та методик початкової освіти

Дипломна робота
магістра

з теми: «Психолого-педагогічні умови розвитку творчого потенціалу
молодших школярів»

Виконала: студентка 2 курсу групи РО1 - М19z
спеціальності 013 Початкова освіта
Деркач Марина Іванівна
Керівник: Савицька О.В., кандидат психологічних
наук, доцент
Рецензент: Гудима Н.В., кандидат філологічних
наук, доцент

Кам'янець-Подільський-2020 р.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. СУЧАСНИЙ СТАН ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ ОСОБИСТОСТІ У ПСИХОЛОГІЇ	7
1.1 Сутність поняття «творчий потенціал» у сучасній психологічній науці ...	7
1.2 Структурно-компонентний аналіз поняття «творчі здібності»	16
1.3 Формування творчих здібностей молодших школярів у концепції Нової української школи	28
Висновки до першого розділу	37
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ РОЗВИТКУ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ.....	40
2.1 Методика й організація проведення констатувального експерименту	40
2.2 Аналіз результатів констатувального експерименту.....	49
2.3 Рівні розвитку творчої уяви як центральної складової творчого потенціалу молодших школярів	54
Висновки до другого розділу	56
РОЗДІЛ 3. ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ СУПРОВІД РОЗВИТКУ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА	59
3.1 Теоретичне обґрунтування програми психолого-педагогічного супроводу розвитку творчого потенціалу молодшого школяра	59
3.2 Методичні рекомендації педагогам з розвитку творчого потенціалу молодших школярів	78
Висновки до третього розділу	81
ВИСНОВКИ	83
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	87

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. в Концепції Нової української школи стверджується, що однією з 10 ключових компетентностей, які повинні бути сформовані за час навчання у школі, є обізнаність та самовираження у сфері культури, що передбачає здатність розуміти твори мистецтва, формувати власні мистецькі смаки, самостійно виражати ідеї, досвід та почуття за допомогою мистецтва. Тому це вимагає зміни орієнтирів освітнього процесу на формування освіченої, креативної особистості, що володіє здатністю саморозвиватися.

Поняття творчого потенціалу особистості нерозривно пов'язане з поняттями «особистість», «творчість», «творча особистість», «креативність». Вони стали предметом багатьох досліджень у галузях філософії, соціології, психології та педагогіки.

Проблема розвитку творчого потенціалу особистості перегукується з вивченням філософсько-культурологічної та соціальної природи особистості в контексті її формування, що висвітлена у працях В. Кременя, В. Сухомлинського, О. Сухомлинської, В. Франкла, Е. Фромма, В. Шинкарука й ін.

Розкриттю психолого-педагогічних аспектів розвитку особистості як суб'єкта діяльності присвячено дослідження К. Абульханової-Славської, П. Блонського, Г. Бала, І. Беха, Л. Виготського, Г. Костюка, В. Мерліна, А. Петровського, С. Рубінштейна та ін.; окремих аспектів розвитку творчої особистості та психолого-педагогічних чинників, що сприяють становленню її якостей, – наукові роботи Б. Ананьєва, Д. Богоявленської, А. Брушлинського, В. Дружиніна, В. Загв'язинського, Н. Кузьміної, О. Кульчицької, В. Моляка, Я. Пономарьова, В. Рибалки, К. Роджерса, С. Сисоевої, Б. Теплова, П. Торренса, М. Холодної, М. Ярошевського й ін.; проблем розвитку якостей особистості в контексті особистісно зорієнтованого підходу до організації

освітнього процесу та розробка відповідної системи методичної роботи – напрацювання І. Беха, А. Мудрика, Н. Ничкало, О. Петренко, Г. Пустовіта та ін.

Аналіз механізмів творчої діяльності свідчить про те, що остання відбувається із залученням духовних, фізіологічних, психологічних, інтелектуальних потенційних сил, спонукально-мотиваційної сфери. Кожна зі складових творчого процесу виступає продуктивною силою за умов специфічного змістовного наповнення. Для успішного здійснення творчої діяльності вирішальне значення мають потреби в самореалізації, інтерес до змісту діяльності, дієздатність, воля та розвиток творчої уяви. Більшість з цих компонентів формується у молодшому шкільному віці, що дає підстави стверджувати, що у молодшому шкільному віці складається всі передумови для розвитку творчого потенціалу учнів.

У молодшому шкільному віці креативність проявляється в основному в навчальній діяльності, зокрема у розв'язуванні творчих задач, розвитку творчих здібностей (С. Максимова, В. Моляко, Б. Нікітін, Є. Яковлева). Водночас проблема розвитку творчого потенціалу молодших школярів у сучасній психологічній науці залишається малодослідженою. Об'єктивні вимоги до оновлення підходів до організації освітнього процесу Нової української школи, недостатня розробленість проблеми актуалізували вибір теми дипломного дослідження: **«Психолого-педагогічні умови розвитку творчого потенціалу молодших школярів»**.

Об'єкт дослідження – творчий потенціал молодших школярів.

Предмет дослідження – психолого-педагогічні умови розвитку творчого потенціалу молодших школярів.

Мета дослідження: здійснити цілісний науковий аналіз проблеми розвитку творчого потенціалу молодших школярів; теоретично обґрунтувати психолого-педагогічні умови та експериментально дослідити рівень розвитку творчого потенціалу молодших школярів.

Для реалізації поставленої мети передбачалося розв'язати такі **завдання дослідження**:

1. Здійснити аналіз стану проблеми розвитку творчого потенціалу в теорії та практиці.
2. Емпірично дослідити рівні розвитку творчого потенціалу молодших школярів.
3. Охарактеризувати психолого-педагогічні умови розвитку творчого потенціалу молодших школярів та створити програму психолого-педагогічного супроводу розвитку творчого потенціалу молодших школярів.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети та виконання завдань дослідження використовувалися такі методи: теоретичні: аналіз, узагальнення, систематизація теоретичних підходів та емпіричних результатів, що містяться у наукових джерелах; емпіричні: спостереження, комплексна діагностична методика «Зачаровані фарби», що включала такі методи: тест П. Торренса «Закінчи малюнок», методики визначення рівня розвитку уяви «Малюнок» за Р.Немовим, у завдання на розвиток творчої уяви І. Барташнікової та О. Барташнікова, адаптованих до діагностичних цілей.

Практичне значення одержаних результатів полягає: у доборі методів оцінки рівня розвитку творчої уяви молодшого школяра; створенні програми психолого-педагогічного супроводу розвитку творчого потенціалу молодших школярів, яка може бути використані практичними психологами, учителями, з метою розвивального впливу на розвиток творчого потенціалу та творчої уяви молодших школярів.

Достовірність наукових результатів і обґрунтованість висновків забезпечувалася: теоретичним аналізом проблеми, відповідністю методів меті і завданням дослідження, використанням стандартизованих методик, репрезентативністю вибірки, поєднанням кількісного і якісного аналізу експериментальних даних.

Апробація дослідження. Теоретичні та емпіричні результати дослідження доповідалися на 5 науково-практичних конференціях:

Всеукраїнській інтернет-конференції «Актуальні питання початкової освіти: досвід, реалії, перспективи» (24-25 жовтня 2019 р., м. Кам'янець-Подільський);

IV Всеукраїнській науково-практичній конференції «Українська та іноземна мови в початкових класах: актуальні проблеми та інноваційні технології навчання» (18-19 березня 2020 р., м. Кам'янець-Подільський);

VI Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми наступності дошкільної і початкової освіти» (16-17 квітня 2020 р., м. Кам'янець-Подільський);

Всеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні питання початкової освіти: досвід, реалії, перспективи» (15-16 жовтня 2020 р., м. Кам'янець-Подільський),

студентській науковій конференції (23-24 вересня 2020, м. Кам'янець-Подільський).

Структура дипломної роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, списку використаних джерел, висновку. Повний обсяг дипломної роботи складає 96 сторінок тексту, з них 86 сторінки основного тексту. Робота містить 1 таблицю. У списку використаних джерел 121 найменування.

ВИСНОВКИ

Узагальнення теоретико-емпіричних результатів дослідження проблеми з'ясування психолого-педагогічних умов розвитку творчого потенціалу молодших школярів дає підстави зробити такі висновки:

1. На основі аналізу й узагальнення наявного в психолого-педагогічній літературі матеріалу з досліджуваної проблеми обґрунтовано загальні теоретико-методологічні основи розвитку творчого потенціалу молодших школярів. Творчий потенціал ми будемо розглядати як динамічне новоутворення особистості, яке визначає здатність людини до здійснення творчої діяльності в основі якого лежить творча уява. Творчий потенціал актуалізує можливості дитини створювати, творити, знаходити нове, унікальне; ця характеристика дозволяє особистості самостійно приймати рішення, діяти нестандартно та оригінально в різноманітних ситуаціях.

Творчий потенціал молодшого школяра є особистісним утворенням, що в глобальному плані забезпечує успішність навчання та освоєння дитиною дійсності.

3. Емпіричним шляхом встановлено, що на створення нового образу і вибір стратегії справляють вплив також індивідуальні особливості сприйняття дитиною навколишнього світу: концентрація уваги на зовнішніх параметрах, механізмі дії, значенні об'єкта, провокуючи відповідні зміни у цих параметрах. Особливе значення має ступінь сформованості образотворчих навичок, низький рівень яких гальмує розвиток творчої уяви. Досить часто між образом уяви, який виникає у свідомості дитини, та реалізацією його в матеріальній площині існує певна невідповідність, обумовлена дефіцитом образотворчих навичок. Водночас висока техніка виконання не завжди є запорукою продукування оригінальних образів. Стимуляція школярів до відображення усіма можливими засобами внутрішніх образів активізує їх уяву. Поява у 3-ому класі критицизму у сприйнятті власних творів спричинює

згасання інтересу до занять образотворчим мистецтвом, що призводить до зниження активізації роботи уяви.

Емпірично вдалося також встановити, що показники розвитку творчої уяви дещо відстають від вікових норм, зокрема, показники гнучкості, оригінальності та розробленості на рік-два відстають. Показники продуктивності (швидкості) відповідають віковим нормам. Це пов'язано з гальмівним впливом різних чинників, зокрема, характером вимог, що ставляться до учнів школою (перевантаження ритинними завданнями, зменшення частки і цінності творчих завдань у навчанні різним предметам, необхідність учня підпорядковуватися однаковим для всіх вимогам, діяти за зразком, еталоном, шаблоном), нехтуванням розвитком творчості дітей у сім'ї.

Виявлено також вплив рівня мотивованості, життєвого досвіду, обсягу знань учнів, а також рівня розвитку моторики на показники рівня розвитку творчої уяви. Окрім цього стать учня визначає особливості створення уобразів уяви, їх зміст, статичність/динамічність сюжету малюнків.

4. В результаті дослідження виокремлено три рівні творчої уяви молодших школярів. Перший (низький) рівень характеризується апатичною реакцією дітей на творчі завдання, пасивністю; розв'язання завдань стереотипні, переважають репродуктивні форми діяльності. Дітям важко сконцентруватися на створенні внутрішнього образу, абстрагуватися. Зображення схематичні, часто запозичені. Дехто із школярів спроможний використовувати стратегію аналогізування у спрощеному варіанті. Середній рівень розвитку творчої уяви молодших школярів вирізняється можливістю варіативного підходу до виконання завдань, проте створення нового образу зазвичай вимагає зовнішньої стимуляції: запитань-підказок, прикладів. Діти надають перевагу аналогізуванню та комбінуванню. Високому рівню розвитку творчої уяви молодших школярів властиве швидке продукування образів і різноманітні способи їх створення, різноплановість, абстрагування, малюнки деталізовані й водночас композиційно цілісні. В таких учнів активно

здійюється різновид творчої уяви – фантазія. Діти можуть користуватися усіма опанованими стратегіями.

5. Формування творчих здібностей є певним цілеспрямованим процесом і здійснюється в спеціально створеному освітньому середовищі, за допомогою системи педагогічного впливу, шляхом спеціально організованої взаємодії з учителем.

Визначено психолого-педагогічні чинники розвитку творчого потенціалу учнів молодшого шкільного віку: володіння науковими знаннями та технологіями розвитку творчих здібностей та уяви; врахування вікових, гендерних, індивідуально-психологічних особливостей розвитку творчості учнів; забезпечення сприятливого психологічного клімату у процесі навчальної діяльності; стіорення творчого розвивального навчального середовища, а також організація спільної творчої діяльності учнів та учнів і вчителя; використання системи творчих завдань, інноваційних технологій розвитку творчих здібностей; залучення учнів до різних видів творчої діяльності.

6. Нами визначено такі завдання створеної програми психолого-педагогічного супроводу розвитку творчого потенціалу молодших школярів: 1) створення творчого середовища для активізації та розвитку творчого потенціалу молодших школярів, формування їх творчої особистості; 2) вдосконалення науково-інформаційного та навчально-методичного забезпечення закладів освіти матеріалами з розвитку творчого потенціалу молодших школярів; 3) налагодження взаємодії вчителів початкових класів з батьками молодших школярів з метою реалізації цілісного підходу до розвитку творчого потенціалу; 4) використання для розвитку творчого потенціалу молодших школярів змісту навчального матеріалу та інноваційних технологій, системи творчих завдань.

Змістово програма психолого-педагогічного супроводу розвитку творчого потенціалу молодших школярів складається з трьох блоків: цільового, операційно-діяльнісного та результативного і створена на засадах

особистісного підходу. Вона включала в себе низку заходів: проведення лекцій-семінарів для батьків з розвитку творчості дітей, розробку уроків з використанням інноваційних технологій розвитку уяви та творчості учнів; проведення з учнями тренінгу «Я буду креативним!».

Лише комплексний підхід, взаємодія вчителя, батьків, здатні забезпечити розвиток творчого потенціалу учнів, становлення їх творчої особистості.

Перспективу дослідження вбачаємо у апробації програми психолого-педагогічного супроводу розвитку творчого потенціалу молодших школярів та доведення її ефективності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абульханова-Славская К. А. О субъекте психической деятельности. Москва: Наука, 1973. 278 с.
2. Ананьев Б. Г. Человек как предмет познания: избранные психологические труды: в 2 т. Москва: Педагогика, 1980. Т. 1. 232 с.
3. Андреев В. И. Диалектика воспитания и самовоспитания творческой личности: основы педагогики творчества. Казань: Изд-во Казанского университета, 1988. 238 с.
4. Балашов М. М., Лукьянова М. И. Специфика подготовки психологов к профессиональной деятельности в различных социально-производственных средах. *Психологическая наука и образование*. 1998. № 2. С. 64–67.
5. Балл Г. О. Сучасний гуманізм і освіта: соціально-філософські та психолого-педагогічні аспекти / АПН України, Ін-т психології ім. Г. С. Костюка, Рівнен. міськвиконком, Відд. освіти, Рівнен. наук.-практ. лаб. гуманізації навчання. Рівне: Ліста-М, 2003. 128 с.
6. Барташнікова І. А., Барташніков О. О.. Розвиток уяви та творчих здібностей у дітей 5-7 років. Тернопіль: Богдан, 1998. 83 с.
7. Барташнікова І. А., Барташніков О. О. Розвиток уяви та творчих здібностей у дітей 5-6 років: Зошит-гра. 2-е вид. Тернопіль: Навчальна книга Богдан, 2007. 32 с.
8. Безрукова В. С., Карпова Г. А. Инновационная готовность педагога – качество интегративное . *Инновационные основы проектирования педагогических технологий*. Екатеринбург: Изд-во Свердлов. инж.-пед. ин-та, 1993. С. 25–27.
9. Белая К.Ю. и др. Интеграция — как основной инструмент создания новой модели ДОУ . *Управление ДОУ*. 2003. № 4. С. 105-109.

10. Бескова И. А., Касавин И. Т. Творчество. Новая философская энциклопедия: в 4 т. Москва: Мысль, 2001. 648 с.
11. Бех І. Д. Виховання особистості : У 2 кн. : Кн. 2 : Особистісно орієнтований підхід : науково-практичні засади. Київ: Либідь, 2003. 344 с.
12. Бех І. Д. Виховання особистості: сходження до духовності. Київ, 2006. 272 с.
13. Бех І. Зайцева Л. Курс на діяльнісно-компетентнісний підхід. *Дошкільне виховання*. 2013. № 1. С. 2–5.
14. Біла І. М. Здібності: дефініції та характеристики. *Актуальні проблеми психології обдарованості та творчості: новітні розробки українських вчених: матеріали Міжнародної наукової конференції*. Київ, 12 червня 2014 р. С. 13-20.
15. Біла І. М. Психологія дитячої творчості. Київ: Фенікс, 2014. 200 с.
16. Богоявленская Д. Б. Психология творческих способностей. Москва, 2002. 320 с.
17. Богоявленская Д. Б., Богоявленская М. Е. Психология одаренности: понятие, виды, проблемы. Москва: МИОО, 2005. 175 с.
18. Брушлинский А. В. О субъекте мышления и творчества. Основные современные концепции творчества и одаренности. Москва: Мол. гвардия, 1997. 378 с.
19. Будій Н. Д. Розвиток творчих здібностей молодших школярів у роботі над текстом на уроках української мови : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук. Київ, 2011. 20 с.
20. Булдакова И. Н. Личностно-ориентированная технология творческого развития учащихся в дидактическом процессе : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. пед. наук. Нижний новгород, 2009. 29 с.
21. Варій М. Й. Загальна психологія: підручник для студ. психол. і педаг. спеціальностей. 2-ге видан., випр. і доп. К.: «Центр учбової літератури», 2007. 968 с

22. Великий тлумачний словник сучасної української мови: / автор, кер. проекту, гол. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: Перун, 2002. 1428 с.
23. Виготський Л.С. Психологія мистецтва / під ред. М.С. Ярошевського. Москва : Педагогіка, 1987. 344 с.
24. Вишнякова Н. Ф. Креативная психопедагогика: монографія. Минск, 1995. Ч. 1. 240 с.
25. Гилфорд Дж. Три сторони інтелекту. Психологія мислення: статті / под. ред. А. М. Матюшкіна. Москва: Прогресс, 1965. С. 433–456.
26. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / гол. ред. С. Головка. Київ: Либідь, 1997. 374 с.
27. Грузенберг С. О. Психологія творчості. Введення в психологію і теорію творчості. Т. 1. Феноменологія творчості. Створення творчого процесу. Минск: Белтрестпечать, 1923. 166 с.
28. Давыдов В. В. Теорія розвиваючого навчання. Москва: Интор, 1996. 542 с.
29. Демченко І. І., Пічкур М. О., Близнюк Т. О. Творчий розвиток учнів початкової школи засобами образотворчого мистецтва. Київ, 2009. 218 с.
30. Джери Д., Джери Д. Большой толковый социологический словарь. В 2-х т. Москва: Вече, АСТ, 1999. Т.1. 544 с
31. Друбецкая Л. А. Формирование творческого потенциала воспитателя детского сада в педагогической мастерской: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. Москва, 2011. 166 с.
32. Дружинин В. Н. Психология общих способностей: монография. 3-е изд. Санкт-Петербург: Питер, 2008. 358 с.
33. Дьяченко О.М., Кириллова А.И. О некоторых особенностях развития воображения у детей дошкольного возраста. Вопросы психологии. 1980. № 2. С. 107—114.
34. Ельконін Д. Б., Венгер Л. А. Особливості психічного розвитку дітей 6-7 річного віку. Москва: Педагогіка, 1988. 136 с.

35. Ермолаева-Томина Л. Б. Психология художественного творчества: учебное пособие для вузов. Москва: Академический Проект, 2003. 304 с.
36. Загвязинский В. И. Педагогическое творчество учителя. Москва: Педагогика, 1987. 159 с. .
37. Закон України «Про освіту» № 2145-VIII від 05.09.2017 р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (Дата звернення: 19.10.2019).
38. Занков Л.В. Обучение и развитие (экспериментально-педагогическое исследование) Избранные педагогические труды. Москва: Педагогика, 1990. 187 с.
39. Запорожец А.В. Психология . Москва: Учпедгиз, 1953. 154 с.
40. Ильин Е. П. Психология творчества, креативности, одаренности: учеб. пособие. Санкт-Петербург: Питер, 2009. 434 с.
41. Іванчук М.Г. Інтегроване навчання: сутність та виховний потенціал. (Виховання особистості молодшого школяра в умовах інтегрованого підходу до навчання).Чернівці: Рута, 2004. 359 с.
42. Іванчук М.Г. Міжособистісна взаємодія в умовах інтегрованого підходу до навчання. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика*. Науково-методичний журнал. Київ, 2004. Вип. II. С.138-145.
43. Кан-Калик В. А. Педагогическая деятельность как творческий процесс. Москва: НИИВШ, 1977. 64 с.
44. Кан-Калик В. А., Никандров Н. Д. Педагогическое творчество. Москва: Педагогика, 1990.
45. Кант И. Сочинения : в 6-ти т. / под. общ. ред. В. Ф. Асмуса и др. Москва, 1966. 743 с.
46. Кіндрат І. Р. Інтеграційні засади побудови освітнього процесу в сучасному дошкільному навчальному закладі. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка*. Педагогічні науки. 2012. № 22(2). С. 114-120.

47. Клепіков О. І. Творчість: істина, краса, благо. Київ: Знання, 1996. 295 с.
48. Клепіков О. І., Кучерявий І. Т. Основи творчості особистості: навчальний посібник для студ. вищ. навч. закладів. Київ: Вища школа, 1996. 295 с.
49. Клименко В. В. Психологічна підтримка творчості учня. *Психолог.* 2002. № 46-47
50. Клименко В.В. Психологія творчості. Київ: Центр навчальної літератури, 2006. 479с.
51. Костюк Г. С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості / за ред. Л. М. Проколієнко. Київ: Рад. школа, 1989. 612 с.
52. Кравцов Г.Г. Психологические проблемы начального образования: монография. Красноярск: изд-во Красноярского ун-та, 1994. – 142 с.
53. Кравчук П. Ф. Формирование развитой творческой личности студента (философско-социологический и методический анализ). Киев: Вища школа, 1984. 154 с.
54. Кремень В. Г. Трансформації особистості в освітньому просторі сучасної цивілізації. *Педагогіка і психологія.* 2008. № 2 (59). С. 5–14.
55. Кузьмина Н. В. Творческий потенциал специалиста. Акмеологические проблемы развития. *Гуманизация образования. Психолого-педагогический международный журнал.* 1995. № 1. С. 41–53.
56. Кульчицька О.І. Творчі здібності та особливості їх прояву в дитячому віці. *Обдарована дитина.* 2000. № 1. С. 10-14.
57. Курило Л. С. Розвиток творчого потенціалу дошкільника. *Культура і розвиток особистості: міфи та реалії в психології та педагогіці:* матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Луцьк, 24–25 червня 2009 р.). / за ред. І. Ю. Філіпової. Луцьк: Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2009. С. 190–194.

58. Лазарев Н. Е., Николаенко С. А. и др. Творчество, творческие способности и творческие методы в педагогической деятельности. Сумы, 1990. 70 с.
59. Леонтьев О.М. Проблемы розвитку психіки. Москва, 1965. 300 с.
60. Листопад О. А. Теоретико-методичні засади формування професійно-творчого потенціалу майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів: монографія / Держ. закл. «Південноукр. нац. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського». Одеса: Бондаренко М. О., 2015. 327 с.
61. Лук А. Н. Мышление и творчество. Философская библиотечка для юношества. Москва: Изд-во Политической литературы, 1976. 144 с.
62. Лук А. Н. Психология творчества. Москва, 1978. 125 с.
63. Маслоу А. Самоактуализация. Психология личности: тесты. Москва: Педагогика, 1982. С. 45–67.
64. Матюшкин А. М. Концепция творческой одаренности. *Вопросы психологии*. 1989. № 6. С. 29–33.
65. Методи і прийоми розвитку інтелектуальних і творчих здібностей учнів початкових класів / упор. М. П. Крилевець. Полтава, 2009. 92 с.
66. Моляко В. А. и др. Психология детской одаренности. Киев, 1995. 83 с.
67. Моляко В.О., Музыка О. Л. Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень. Житомир: Вид-во Рута, 2006. 320 с.
68. Мясищев В. Н. Психология отношений: избр. психол. тр. / ред. А. А. Бодалев. Москва: Институт практической психологии; Воронеж: НПО «МОДЭК», 1995. 356 с.
69. Немов Р. С. Психология: учебн. для студ. высш. пед. учебн. заведений. В 3 кн. 4-е изд. М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2000. 640 с.
70. Ожегов С. И. Словарь русского языка. Москва: Сов. энциклопедия, 1973. 847 с.
71. Педагогика: большая современная энциклопедия / сост. Е. С. Рапацевич. Минск, 2005. 720 с.

72. Педагогічна творчість: методологія, теорія, технології / В. П. Андрущенко та ін. Київ: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2005. 183 с.
73. Піроженко Т. О. Комунікативно-мовленнєвий розвиток дошкільника Тернопіль: Мандрівець, 2010. 152 с.
74. Платонов К. К. Структура и развитие личности. Москва: Наука, 1986. 255 с
75. Пономарев Я. А. Психология творчества. Москва, 1976. 303 с.
76. Поташник М. М. Педагогическое творчество: проблемы развития и опыт: пособие для учителя. Київ: Рад. школа, 1988. 187 с.
77. Психолог. Тести. Роздатковий матеріал: Виявлення творчих здібностей дітей (тест П. Торренса) / (упоряд. Т. Шаповал, Т. Гончаренко). К.: Вид. дім «Шкільн. світ», 2005. 128 с.
78. Психологічна енциклопедія / автор-упорядник О. М. Степанов. Київ, 2006. 424 с.
79. Психологічне дослідження творчого потенціалу особистості: монографія / наук. кер. авт. кол. В. О. Моляко / АПН України, Інститут психології ім. Г. С. Костюка. Лабораторія психології творчості. Київ: Педагогічна думка, 2008. 207 с.
80. Психолого-педагогический словарь / сост. Е. С. Рапацевич. Минск, 2006. 928 с.
81. Резнік Я. Б. Психологічні основи навчального процесу. Київ: Радянська школа, 1940. 140 с.
82. Рибалка В. В. Психологія розвитку творчої особистості: навч. посібник. Київ: ІЗМН, 1996. 236 с.
83. Рогинская Т. И. Креативность в образовании: попытка анализа проблемы. сборник научных статей. Санкт-Петербург: Институт бизнеса и права. 2010. № 9. С. 531–534.
84. Рогозина В. Педагогические условия развития творческих способностей на уроке. *Воспитание школьников*. 2007. №4. С. 28-30.
85. Роджерс К. Р. Становление личности. Взгляд на психотерапию /

пер. с англ. М. Злотник. Москва: Эксмо-Пресс, 2001. 416 с.

86. Рожкова Ю. А. Свобода особистості як головна передумова формування громадянського суспільства. *Мультиверсум*. Філософський альманах. Київ, 2008. Вип. 75. С. 173–184. .

87. Роменець В.А. Психологія творчості. Київ: Либідь, 2001. – 288с.

88. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии: учебное пособие для высш. пед. учеб. заведений и ун-тов. Санкт-Петербург: Питер, 2002.

89. Руденко Л. С. Формування творчих здібностей учнів 5-9 класів у позаурочній роботі засобами музичного мистецтва: дис... канд. пед. наук: 13.00.02. Київ, 2004.

90. Савчин М.М. Гірний О.І. Творчість як педагогічна проблема: тренінг творчості. *Педагогіка і психологія*. 2013. № 3. С. 43–51.

91. Сапогова Е. Е. Операции моделирования как условие развития воображения у дошкольников. *Вопросы психологии*. 1993. № 3. С. 13-36

92. Сильверсан А. В., Аблина Н. С. Методика психодиагностики уровня творчести. *Экспериментальная психология в России: традиции и перспективы* / под ред. В. А. Барабанщикова. Москва, 2010. 887 с.

93. Сисоєва С. О. Основы педагогічної творчості. Київ, 2006. 344 с.

94. Сисоєва С. О. Особливості процесу творчості й їх врахування у професійній підготовці фахівців. *Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти*: зб. наук. праць. Харків: НТУ «ХПІ», 2002. Вип. 3. С. 105-111.

95. Сисоєва С. О. Творчий розвиток фахівців в умовах магістратури: монографія / Нац. акад. пед. наук України, Київ. ун-т ім. Бориса Грінченка. Київ: Едельвейс, 2014. 399 с.

96. Скалич Л. Й. Діагностика та формування творчого математичного мислення молодших школярів : дис. ... канд. псих. наук : 19.00.07. Київ, 2006. 184 с.

97. Сластенин В. А., Каширин В. П. Психология и педагогика: учеб. пособие. Москва: Академия, 2001. 480 с.

98. Словник іншомовних слів. / уклад.: С. М. Морозов, Л. М. Шкарута. К.: Наук. думка, 2000. 680 с. 211
99. Советский энциклопедический словарь / науч.-ред. совет: А. М. Прохоров и др. Москва: Советская энциклопедия, 1981. 1599 с.
100. Спиркин А.Г. Основы философии. Москва: Политиздат, 1988. 592 с.
101. Степун Ф. А. Жизнь и творчество. Избранные сочинения. Москва: Астрель, 2009. 807 с.
102. Теплов Б. М. Избранные труды: в 2 т. Москва: Педагогика, 1985. Т. 1. 328 с.
103. Теплов Б. М. Проблемы индивидуальных различий. Москва, 1961. 536 с.
104. Тітов І. Г. Творча уява молодшого школяра: її критерії та функції у навчальній діяльності. *Обдарована дитина*. 2008. № 10. С. 56 – 61.
105. Тітов І.Г. Розвиток творчої уяви молодших школярів як компонент становлення їхньої суб'єктності: дис... канд. психол.наук: 19.00.07; Ін-т психології ім. Г. С. Костюка АПН України. Київ, 2007. 229 с.
106. Франкл В. Психотерапия на практике / пер. с нем. Н. Паньков, В. Певчев. Санкт-Петербург: Ювента, 1999. 251 с.
107. Хмельковська С. В. Формування творчого потенціалу майбутніх учителів іноземних мов у процесі фахової підготовки: автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.04 / Південноукраїнський держ. педагогічний ун-т ім. К. Д. Ушинського. Одеса, 2005. 20 с.
108. Холодная М. А. Когнитивные стили и интеллектуальные способности. *Психологический журнал*. 1993. № 1. Т. 13. С.84-93.
109. Холодная М. А. Психология интеллекта. Парадоксы исследования. 2-е изд., перераб. и доп. Санкт-Петербург: Питер, 2002. 272 с.
110. Чистякова Г. Д. Творческая одаренность в развитии познавательных структур. *Вопросы психологии*. 1992. № 4. С. 103–111.

111. Черноус В. Творчі здібності особистості: визначення, сутність, структура. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. 2012. № 5 (Ч. 1). С. 82-87.
112. Чурпіта Т.М. Соціально- педагогічні проблеми розвитку творчої уяви молодших школярів засобами хореографічного мистецтва (на матеріалі використання казок) : дис... канд. пед. наук: 13.00.05 Київський держ. ун-т культури і мистецтв. Київ, 1998. 173 с.
113. Шадриков В. Д. От способностей природных к духовным способностям. *Прикладная психология*. 2000. №1. С. 1-15.
114. Шапар В. Б. Психологічний тлумачний словник. Харків: Прапор, 2004. 640 с.
115. Эльконин Д.Б. Психическое развитие в детских возрастах / под ред. Д.И. Фельдштейна. Москва: Издательство «Институт практической психологии», Воронеж: НПО «Модэк», 1995. 416 с.
116. Яременко Л. Креативність як творчість: спільне та відмінне. *Вища освіта України*. 2010. № 4. С. 117–123.
117. Barron F. Putting creativity to work . R. Sternberg, T. Tardif (eds.). *The nature of creativity*. Cambridge: Cambr. Press, 1988. P. 76-98.
118. Guilford J. P. Intellectual factors in productive thinking. *Productive thinking in education*. The National Education Association, 1968. Pp. 5-21.
119. Renzulli J. S. The three-ring conception of giftedness: A developmental model for creative productivity (Eds.). *Conceptions of Giftedness*. New York: Cambridge University Press, 1986. P. 53–92.
120. The New London Group. «A Pedagogy of Multiliteracies: Designing Social Futures». *Harvard Educational Review*. 1996. 66. URL: http://www.static.kern.org/filer/blogWrite44ManilaWebsite/paul/articles/A_Pedagogy_of_Multiliteracies_Designing_Social_Futures.htm
121. Torrance E. P. The nature of creativity as manifest in the testing (eds.). *The nature of creativity*. Cambridge: Cambr. Press, 1988. P. 43–75.